

رُباعیاتِ سحابی

جو

پنجاب یونیورسٹی کے جدید فارسی بی۔ اے کورس کا ایک
ضروری حصّہ ہے اور جس کے شامل ہونے سے ہی
منظور شدہ کورس مکمّل ہو سکتا ہے۔ علیحدہ چھپنے کی وجہ
صرف یہ ہے کہ مؤلّف کا کاپی رائٹ محفوظ تھا

بسعی و اہتمام اقل عباد

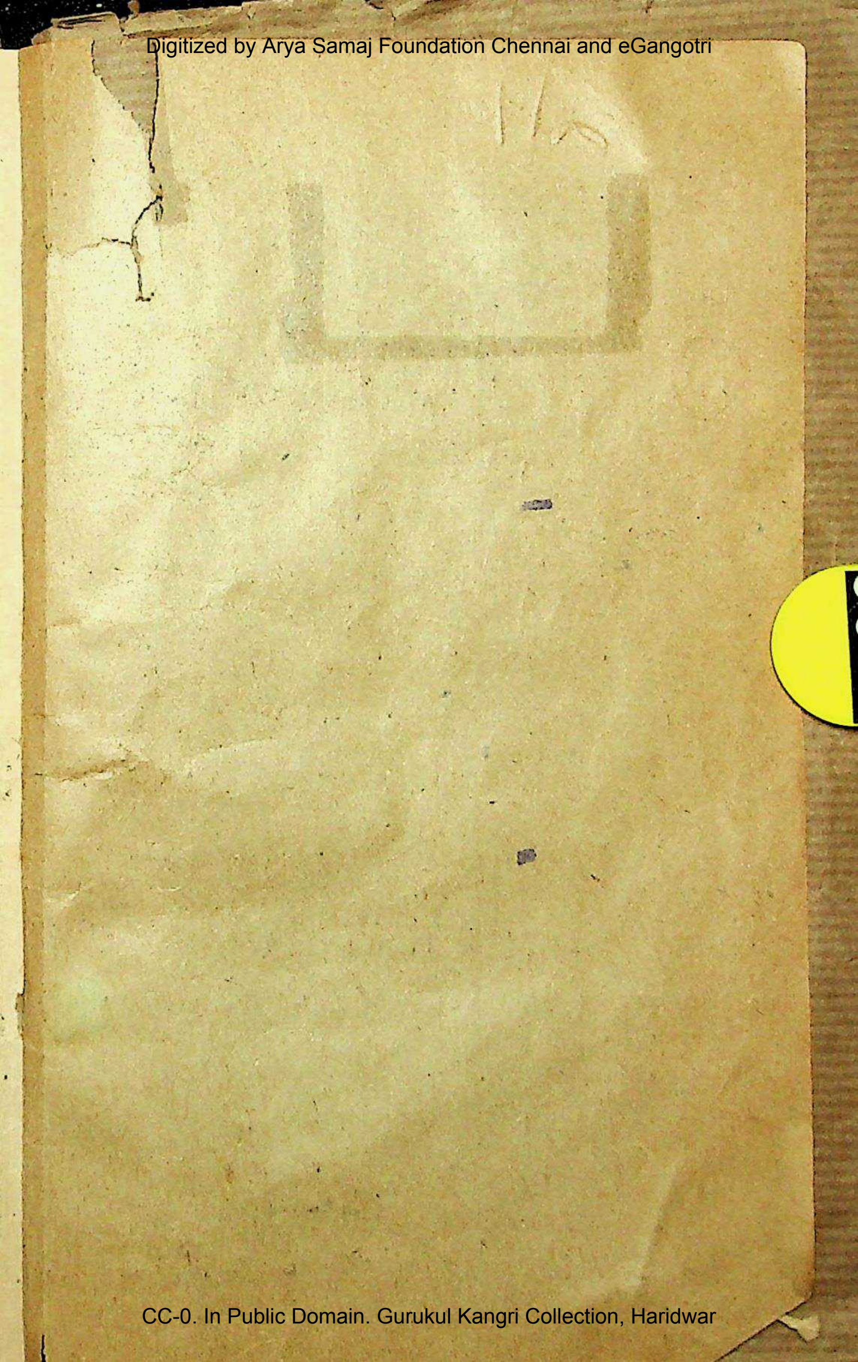
ایم۔ ایم چیترا۔ ایم۔ اے پروفیسر دیال سنگھ کالج لاہور
و لیکچرار پنجاب یونیورسٹی

انتخاب و تصحیح و ترتیب یافتہ

طبع اوّل

سنہ ۱۹۲۰ء

در مطبع کریمی واقع لاہور چاپ شد





رُباعیاتِ سحابی استرآبادی

باب اول - (۱) در معرفت اللہ و توحید

صاحب نظراں کہ زندۂ جاویدند
وارستہ ز بیم و فارغ از امیدند
در ہر چہ نظر کنند اُو را بینند
ذرّاتِ جہاں آئینۂ خورشیدند

(۲)

عالم بہ فغان لا الٰہ الا ھُوست

جاہل بگماں کہ دشمن است ایں یا دوست

دریا بہ وجودِ خویش موجے دارد

خس پندارد کہ ایں کشاکش با اوست

(۳)

ہر چیز کہ جُز خدائے نامے چند است

نامے چند است و بہر عامے چند است

تکلیف و نماز و حج و ہر چیز کہ ہست

جوشے ز پئے پختنِ خامے چند است

(۴)

آں گنجِ خفی نکرد ظاہر شاں را

تا خلق نکرد حضرتِ انساں را

شمع است نمایندۂ کس در شبِ تار

ہر چند کہ خود ساختہ باشد آں را

(۵)

در تافتہ است آفتابِ احدی

بر ہر ذرہ ز آسمانِ صمدی

خفّاش وشاں ازایں ندارند خبر

نورِ ازلی کجا و کورِ ابدی

باب دوئم - در شرفِ (۶) انسان وصفت آفرینش

عالَم ہمہ درد است و دَوا مے خواہد

از خوانِ کرم برگ و نوا مے خواہد

کس بے حاجت نمے تواند بودن

درویش غذا - شہ اشتہا مے خواہد

(۷)

آئینہ صفت بہ دستِ او نیکوئی

زیں سوے نمودۂ ولے زاں سوئی

او دیدہ تُرا کہ عینِ ہستیِ تو اوست

زانش تو ندیدۂ کہ عکسِ اوئی

(۸)

در دائرۂ وجود انسانِ سلیم

ہم خطِّ امید گشتہ ہم نقطۂ بیم

تا در سیر است کاروانیست عظیم

آنجا کہ فرود آید ملکیست قدیم

(۹)

جز عینِ تو نیست ہرچہ خوانی اورا

ور از نظرِ قبول رانی اورا

تا کے گوئی این بد و آن نیک است

ہر کس کہ تو نیستی چہ دانی اورا

(۱۰)

از خلقِ جهان و هستیِ فانیِ ما

دانسته نشد به غیرِ نادانیِ ما

حیرانیِ ما بود مراد از همه چیز

یارب چه مراد است ز حیرانیِ ما

(۱۱)

در هر که رسی نکو ببین کو نیکوست

کو ساخته و خواستهٔ حضرتِ اوست

به بی سر و سامانیِ من عیب مکن

شاید که مرا دوست چنین دارد دوست

(۱۲)

Devine unity

توحید بہ ہر کہ پردۂ راز کشود

یک را ہمہ و ہمہ یکے دید و شنود

من مے گفتم کہ حالِ خود مے گویم

Records — Looking closely

چوں وا دیدم حالِ ہمہ عالم بود

(۱۳)

Comprehensiveness as in the constitution

انسان ہرچند جامعِ است ایجادش

بے عشق زہیچ چیز نہ آید یادش

ایں خانۂ تار پُر ز نقش است و نگار

Sun — But let us see

تا پرتوِ مہر بر کجا اُفتادش

(۱۴)

گہ نورِ علا مقام بینم خود را

گہ ظلِّ و گہے ظلام بینم خود را

چشمم ز فلک برون و شخصم در خاک

یارب چہ کنم کدام بینم خود را

باب سوم در علم (۱۵) و جہل و خود شناسی

با کس نہ سوال و نہ جوابت باید

با مردمِ چشم خود خطابت باید

چشمے داری و عالمے جلوہ گر است

دیگر چہ معلّم چہ کتابت باید

(۱۶)

دل مسکنِ عشق است نہ ماوائے عقول

it feels sad

چوں خانۂ عقل ساختی گشت ملول

تحقیق بداں کہ زود ویراں گردد

ہر خانہ کہ غیر صاحبش کرد نزول

(۱۷)

Knowlege

گر جُرعۂ ز جامِ معرفت نوش شود

if all the struggle of the flesh were to subside

ویں کشمکشِ ہوا فراموش شود

be contained

قلبِ عارف زیرِ فلک کے گنجد

cover *sea*

کے دریا را حباب سرپوش شود

(١٨)

در دیدهٔ معرفت اگر کوری نیست

veil

بر وجهِ خدا حجابِ مستوری نیست

diverse persuits — remoteness

دوریٔ تو از مطالبِ مختلف است

goal

مطلوب اگر خدا بود دُوری نیست

(١٩)

advanced sage

خود را برسان به عارفِ پیش قدم

For in him humanity's joined to divinity

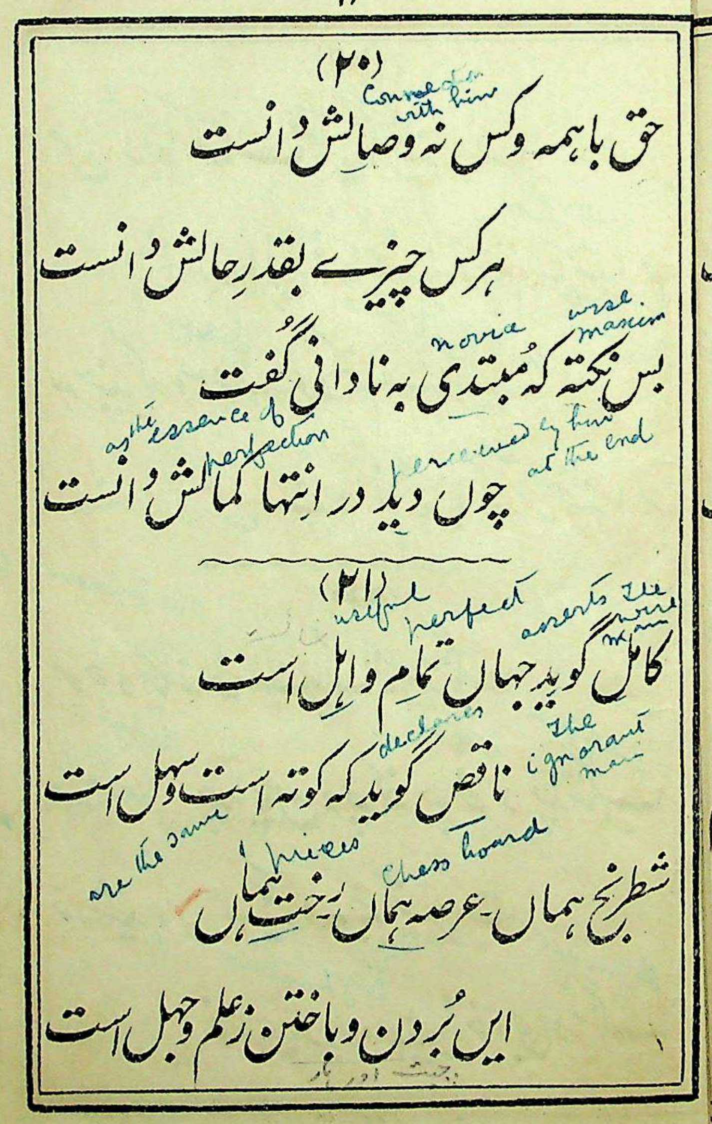
کانجاست حدوث را توصّل به قدم

Outside humanity which constitute the centre of all activity

غیر از انسان که کعبهٔ آبادیست

wilderness — death

عالم همه نیست جز بیابانِ عدم



(۲۰)

حق با ہمہ و کس نہ وصالش دانست

ہر کس چیزے بقدرِ حالش دانست

بس نکتہ کہ مُبتدی بہ نادانی گُفت

چوں دید در انتہا کمالش دانست

(۲۱)

کامل گوید جہاں تمام و اہل است

ناقص گوید کہ کوتہ است و سہل است

شطرنج ہماں۔ عرصہ ہماں ریختہ ہماں

ایں بُردن و باختن ز علم و جہل است

(۲۲)

من ربطِ کتابِ عقل بگسیختہ ام

اوراقِ فسانہ را ز ہم ریختہ ام

ہر چند کہ وصفِ خود کنم مے شاید

من مے دانم کہ با کہ آمیختہ ام

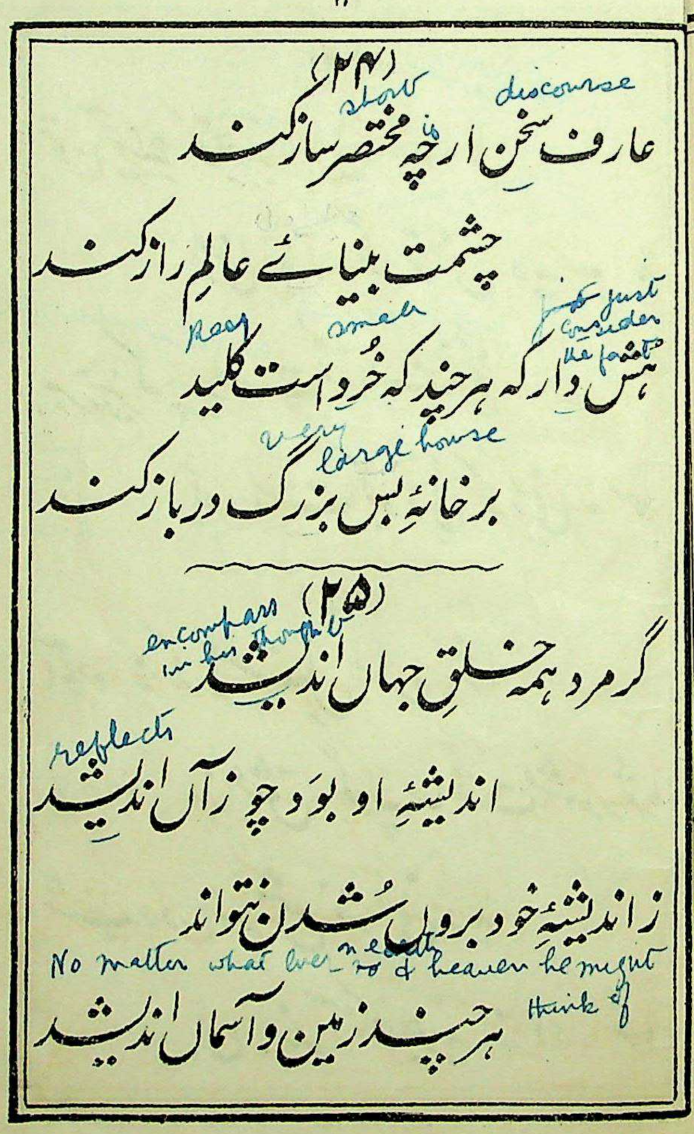
(۲۳)

موجود یگانہ ایست پاک از ہمہ رنگ

چہ ایمان و چہ کفر چہ فخر و چہ ننگ

خورشید ہماں یکے و بے تغیر است

خواہی در روم بیں و خواہی در زنگ



(۲۴)

عارف سخن ار چه مختصر ساز کند

چشمت بینائے عالمِ راز کند

هش دار که هر چند که خُرد است کلید

بر خانهٔ بس بزرگ در باز کند

(۲۵)

گر مرد همه خلقِ جهان اندیشد

اندیشهٔ او بود چو زاں اندیشد

ز اندیشهٔ خود برون شُدن نتواند

No matter what even earth & heaven he might think of

هر چند زمین و آسمان اندیشد

(۲۶)

تو آئینۂ وجود مائی عدما

یعنی ما را اگر تواں دید بہ ما

ہر چیز کہ پیدا ست نمود است نہ بود

بعد است کبودی کہ بینی نہ سما

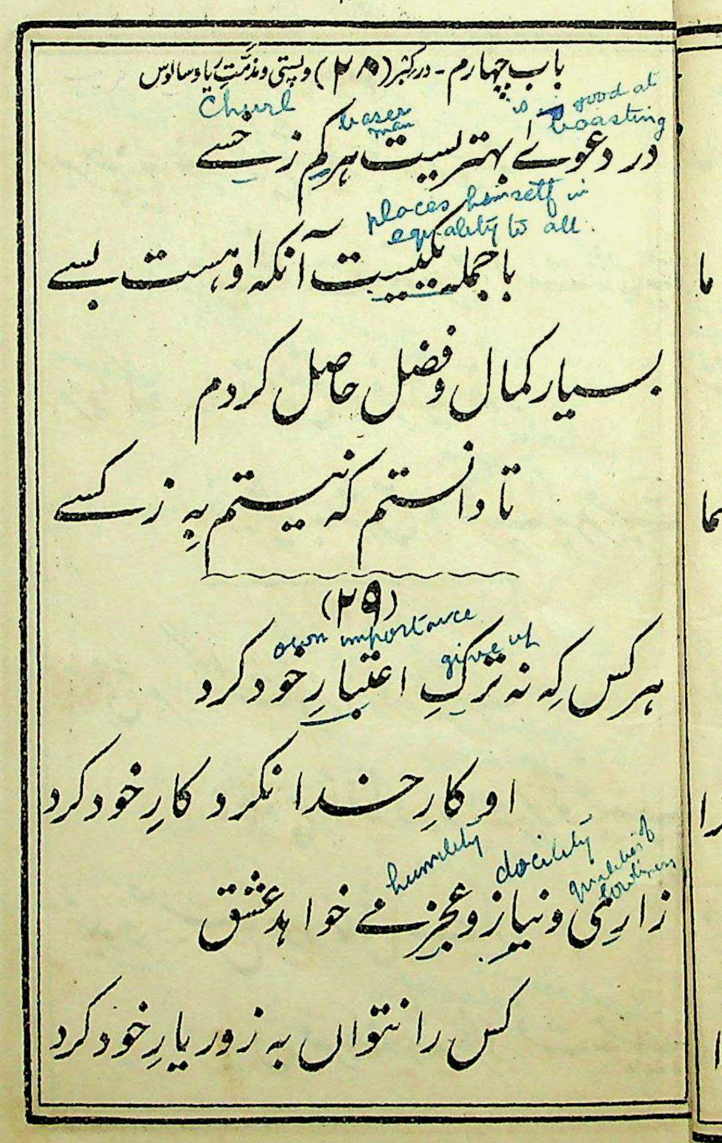
(۲۷)

آگاہ نہ کرد عقلِ مغرور ترا

از عشق اگرچہ ساخت مشہور ترا

شب دور بنور شمع نتوانی دید

بل بیند آنکہ جوید از دور ترا



باب چہارم - در کبر (۲۸) و پستی و مذمّتِ ریا و سالوس

در دعوئے بہتریست ہر کمِ زِ خسے

با جملہ یکیست آنکہ او ہست بسے

بسیار کمال و فضل حاصل کردم

تا دانستم کہ نیستم بہ ز کسے

(۲۹)

ہر کس کہ نہ ترکِ اعتبارِ خود کرد

او کارِ خدا نکرد کارِ خود کرد

زاریٔ و نیاز و عجز مے خواہد عشق

کس را نتواں بہ زورِ یارِ خود کرد

(٣٠)

ہر چیز به ضدِّ خویش در جلوه گریست

بے ظلمت۔ نور کس ندانست که چیست

مردِ رہ را تواضع افزاید قدر

خورشید به شرق و غرب اکبر مرئیست

(٣١)

ہستیِ مرا گشت ہنرہا ہمه عیب

ناگاه چو اُفتاد بر او پرتوِ غیب

نیلوفرِ صبح خودنمائی مے کرد

چوں مہر بلند شد فرو رفت به جیب

(۳۲)

گر رازِ نہان حق تعالیٰ بینند

کے سُود و زیانِ خویشتن را بینند

خلقے بہ گمان اہلِ یقین اند ہمہ

کوران خود را بہ خواب بینا بینند

---

(۳۳)

خوش آنکہ بوصلِ خویش واصل شدہ است

بیرون از قیدِ سہل و مشکل شدہ است

فخر از عزت مدار و ننگ از خواری

کاین خاکِ بسے گُل شدہ و گِل شدہ است

(۳۴)

بیننده ز خویش بیش بیند همه را

زاں کآئینه دارِ خویش بیند همه را

یعنی آنکس که هست بیش از همه کس

آنست که عینِ خویش بیند همه را

(۳۵)

آگاه چو گوش بر حقیقت انداخت

در شاه و گدا یکیش سرخوش ساخت

در صنعتِ نائی چه تفاوت واقع

گر نغمه بلند کرد و گر پست نواخت

(۳۶)

Arrogance & pride do not indicate wisdom in a man

کبر و نخوت نہ از خرد داشتن است

For only they tend to alienate us from mankind

بل خلقے را بخویش بد داشتن است

limbs

خلقِ عالم تمام اعضائے ہم اند

honour

تعظیمِ ہمہ حُرمتِ خود داشتن است

(۳۷)

mystic

عارف ہمہ دیدِ گشتہ و کردہ ہجوم

a handful of worthless men

از بہر نمود خویش مُشتے معدوم

are like the flash of a rocket

people

ایں خلق شرارِ موشک تقدبراند

range of flight   brilliance

آراستگی و اوجِ ایشاں معلوم

باب پنجم - در (۸۳۴) بے اعتبارئ دنیا و عزلت

نظاره خوش است باغِ رنگ و بو را

امّا نه تصرّف بگذار این خو را

این شاخِ امل که دنیاش می خوانند

گُل رنگین لیک میوه تلخ است او را

(۲۵)

صاحب نظرِ عشق که عالی گہر است

آرائشِ زهد و عالم بادر است

عزّ دنیا ز اہلِ دنیاست ہمہ

قدر کہ و جو ز کثرت گاو و خر است

ہر کس باشد روئے بہ ہر جا دارد

Simply seeks what is in conformity with his temperament

او صورتِ حالِ خود نما دارد

بے مغزاں را سوئے خود میخواند

کوسِ شاہی کہ ایں ہمہ غوغا دارد

---

abode of illusion & deception

تا مرد دریں سرائے ریو و رنگ ست

he is astonished

یک لحظہ اگر نشیند ایمن دنگ است

Indulgence enjoyment is a short sighted policy

کوتہ نظری ست خوشدلی در دنیا

eyes of men contract

چشم ہمہ وقت خندہ زاں رو تنگ است

(۴۲)

گر بر سرِ خاص صد قیامت باشد

در عام همه فکرِ اقامت باشد

گفتند به خرکاری که اسپِ شه مُرد

گفتا خرِ لنگِ من سلامت باشد

---

(۴۳)

جز غفلت نیست آنچه اُنس و شادیست

مر آدم را وحشتِ غمها دادیست

در خانهٔ دُنیا که غرور است همه

خنده کسبی و گریه مادرزادیست

(۴۴)

اے دنیاء دوں نہ دین و نہ داد تو خوش

یک ساکن نیست در غم آباد تو خوش

بگرفت دلم ز غربت آباد وجود

اے مسکن مالوف عدم یاد تو خوش

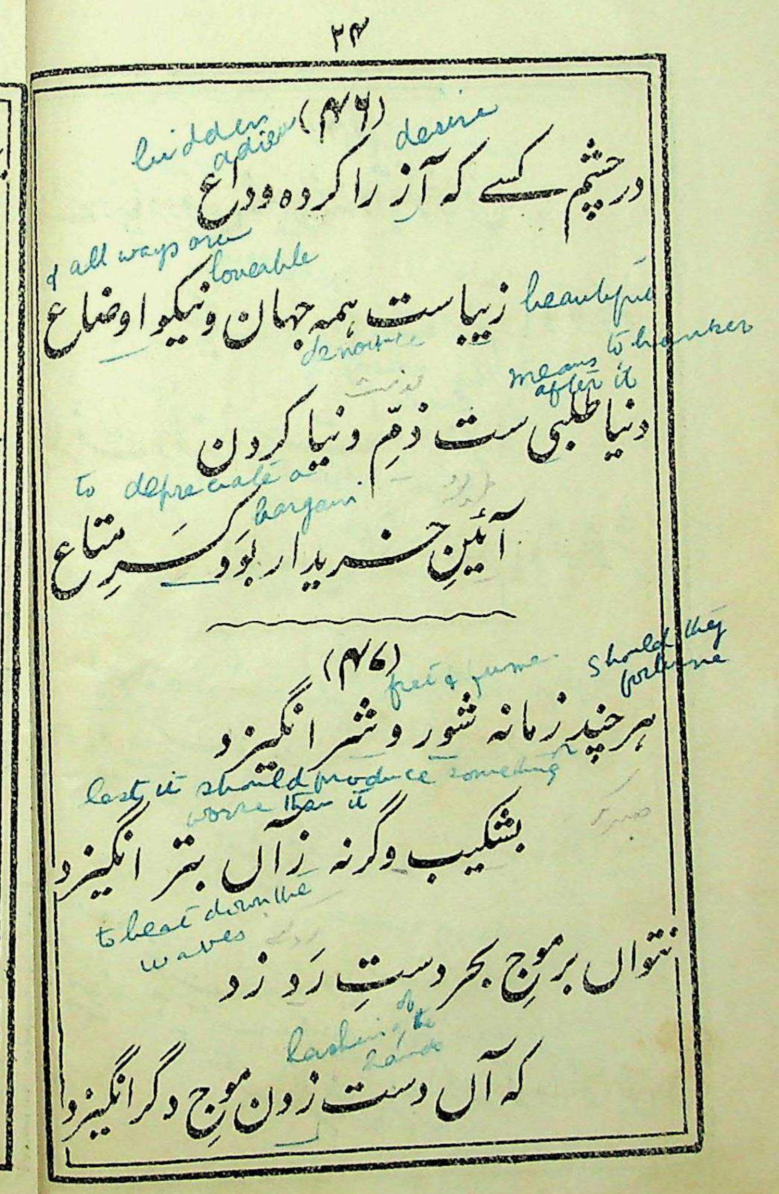
(۴۵)

جمعیت خلق را رہا خواہی کرد

یعنی ز ہمہ روے بہ ما خواہی کرد

پیوند بہ غیر ما ندامت دارد

محکم مکن این گرہ کہ وا خواہی کرد



(۴۶)

در چشم کسے کہ آز را کرد وداع

زیباست ہمہ جہان و نیکو اوضاع

دنیا طلبی ست ذمِ دنیا کردن

آئینِ خریدار بود ذمِ متاع

(۴۷)

ہر چند زمانہ شور و شر انگیزد

بشکیب وگرنہ زاں بتر انگیزد

نتواں برموجِ بحر دستِ رد زد

کہ آں دست زدن موجِ دگر انگیزد

(٤٨)

تا گردشِ چرخ و دورِ مہ مے باشد

بس روزِ بد و حالِ تبہ مے باشد

جویاے صفائی بہ کدورت در ساز

روشنگر را دست سیہ مے باشد

(٤٩)

تا وام کہ دست کس بہ ہر سودے ہست

کم راہ برد کہ غیرِ او بودے ہست

بر وفقِ مرادِ تو از آں نیست فلک

تا دریابی غیرِ تو موجودے ہست

(۵۰)

well informed — from the world's mortals

از خلقِ جہاں آں کہ خبردار تر است

least in demand — taciturn — most indigent — is also

مفلس تر و خامش تر و بیکار تر است

در باغ بہ سرو باغبانے مے گفت

luscious

خوش میوہ تریں درختِ کم بار تر است

(۵۱)

strifes & troubles

دنیا بگذار و بگذر از شور و شرش

do not become soiled like unsensible men

آلودہ مشو چو مردم بے بصرش

when the Captain suffers a ship-wreck

کشتی چو شکست خواجہ را در دریا

bag — 's having of air

مشکے پر باد بہ کہ انبانِ زرش

باب ششم - (۵۲) در عشق حقیقی

I become all eyes — top — to the tip of my toe

از فرقِ سرم تا بہ قدم دیدہ شود

revealed unto — beauty

روزے کہ جمالِ تو مرا دیدہ شود

در من نگری ہمہ تنم جاں گردد

در تو نگرم ہمہ دلم دیدہ شود

(۵۳)

Although

ہر چند کہ عقل نفی این و آں کرد

particle

یک شمّۂ کمالِ عشق کے نقصاں کرد

Cover

شب پردۂ عالمے تواند بودن

اما نتواند شررے پنہاں کرد

۵۴

active & lively

عشق آمد و ساخت چابک و چُست مرا

transported

وز عالمِ جسم و جاں بروں جُست مرا

spirituality

gushed forth

از چشمۂ دید آبِ حقیقت جوشید

materialism

وز گردِ مجازِ خویش فرو شُست مرا

۵۵

If thou wouldst venture forth on the path of love

گر مرکبِ عشقِ نیکواں خواہی تاخت

با سوختگی چو شمع مے باید ساخت

gathering beloved

دانی زچہ شد شاہدِ ہر بزمے شمع

it is itself consumed

کہ آسایشِ جمع جُست و خود را درباخت

(۵۶)

عاشق که نه خانه نه دکانے دارد

world of infinity

از عالم لامکان نشانے دارد

The heart which is quickened by its love quits the body.

از تن برمد دلے که او زندهٔ اوست

در گور نخسپد آنکه جانے دارد

(۵۷)

mystic ascetic

اے زاہد و عاشق از تو در ناله و آه

are in sad plight

نزدیک تو و دور ترا حال تباه

کس نیست که از تو جان تواند بردن

indifference

این را به تغافل کشتی آن را به نگاه

(۵۸)

هر یار اگرچه یارِ دیگر دارد

has an importance of His own

Eternal

یارِ ازلی اِعتبارِ دیگر دار

پر بر تنِ مُرغ نیست بیکار یکے

have their special value

امّا پرِ بال کارِ دیگر دار

(۵۹)

بگرفته ز بس عشق سراپائے مرا

نگذاشته در خاطرِ من جائے

oppressed heart

امروز چناں پر است ز اویں دلِ تنگ

که آنجا نبود رهِ غمِ فردائے

(۶۰)

I have no other satisfaction or pleasure

در یاری نیست ہرگزم کام و طرب

civility — good will — than to cultivate

جُز پاسِ دلِ یار کہ این است ادب

idea of duality

در عشق دوئی راہ ندارد یعنی

Friend's pleasure. thy own will

یا خاطرِ خویش یا دلِ دوست طلب

(۶۱)

magnanimity to rise above

آں را کہ ز ہر دو کون استغنا نیست

sacred love — sanctuary

در بارگۂِ عشقِ مقدس جا نیست

ہر جا کہ مگس پرد چہ بالا و چہ پست

tempted — attracted

جز شیفتہ و ربودۂِ حلوا نیست

sweetmeats

(۶۲)

Without flinging oneself in trails on one hundred ways

بے صد رہ در بلا نہادن خود را

instruction

کس نتوانست پند دادن خود را

بسیار اُفتد کودک و گرید از درد

تا حفظ کُند ز اوفتادن خود را

(۶۳)

surges love

اے در دلِ ہر ذرّۂ از مہرِ تو شور

effulgence of Thy beauty

چشمِ خرد از تابِ جمالت شدہ کور

eternity without end

eternity without beginning

عشقت ز ازل تا بہ ابد ہمرۂ جان

friends

edge

باقی ہمہ آشنا و لے تا لبِ گور

(۶۴) immortality

در عشق که جز مے بقا خوردن نیست

There is no means of saving one's life

جز جان ادن وسیل جان بردن نیست

then

گفتم که ترا شناسم آنگه میرم

who has known me

گفتا که شناسائے مرا مُردن نیست

باب ہفتم (۶۵) در سخن وخاموشی

power of speech — spring

بیشند ودو کون رشتہ از آبِ سخن

جمع آمده خوب وزشت در بابِ سخن

ہر چند نگاه مے کنم عالم را

appurtenances — spirit

معنی سخن است وصورت اسبابِ سخن

(۶۶)

influence

ناگفته سخن نیست اثر از تو و من

diffusion of the light of God

زیرا سخن است رشحِ نورِ ذوالمنّ

since

گفتند به پیرے زکئی واقفِ خویش

گفتا ز آں دم کہ کردم آغازِ سخن

(۶۷)

cohlevates in secret thought that flashes

هر نکته کہ رُو نمود و دل بُرد نهفت

it becomes linked with sorrow

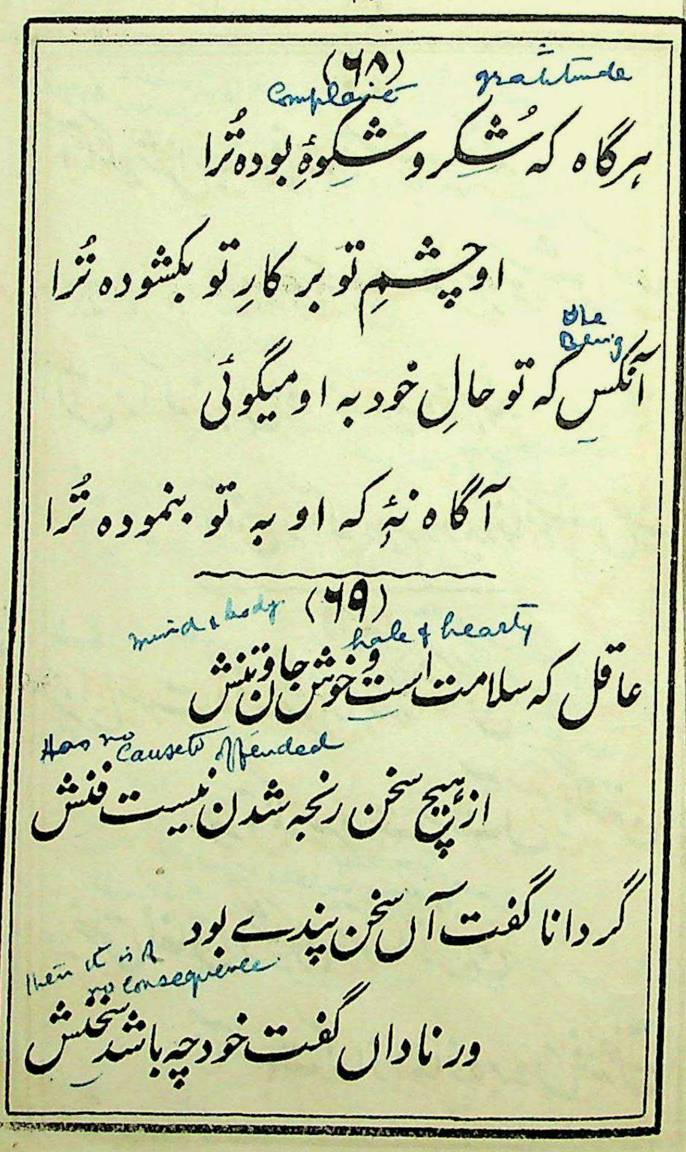
گفتیمش ملال شد با آں جفت

world of reality ideas

یعنی کہ معانی کہ جهانِ ازل اند

must be sought realm

در جانبِ دید جُو نہ در جانبِ گفت



(۶۸)

هرگاه که شکر و شکوهٔ بوده ترا

او چشم تو بر کار تو بکشوده ترا

آنکس که تو حال خود به او میگوئی

آگاه نهٔ که او به تو بنموده ترا

(۶۹)

عاقل که سلامت است و خوش جان و تنش

از هیچ سخن رنجه شدن نیست فنش

گر دانا گفت آن سخن پندے بود

ور ناداں گفت خود چه باشد سخنش

(۷۰)

آنانکه شرابِ معرفت نوش کنند

از ہرچہ بجز اوست فراموش کنند

آں را کہ زباں دہند دیدہ ندہند

وآں را کہ دہند دیدہ خاموش کنند

(۷۱)

ہزل است و فسانۂ ترا قدر شکن

جز آنکہ ضرورت است آں را گفتن

در خلق نفاق و شَین و غوغا و فِتَن

زانست کہ از اندازہ بروں رفتہ سخن

باب ہشتم - در آز (۷۲) و امل و ترکِ ہوا و ہوس

گر با خودی از خوف و رجا درد سر است

ور با خلقی ز ماجرا درد سر است

از فقر ملال و از غنا درد سر است

حاصل ہمہ چیز جز خدا درد سر است

---

(۷۳)

آنکس کہ مقیم گوشۂ فقر و فنا ست

داند کہ بقائے رہروان تا بکجا ست

احوال زمانہ گوشہ گیران دانند

بازی ز کنارِ عرصہ بہتر پیدا ست

(٥٤)

در دورِ فلک که بُردن و باختن است

هر اوج پے حضیض در تاختن است

غافل باشد که رفعتِ خود داند

برداشتنی که بہرِ انداختن است

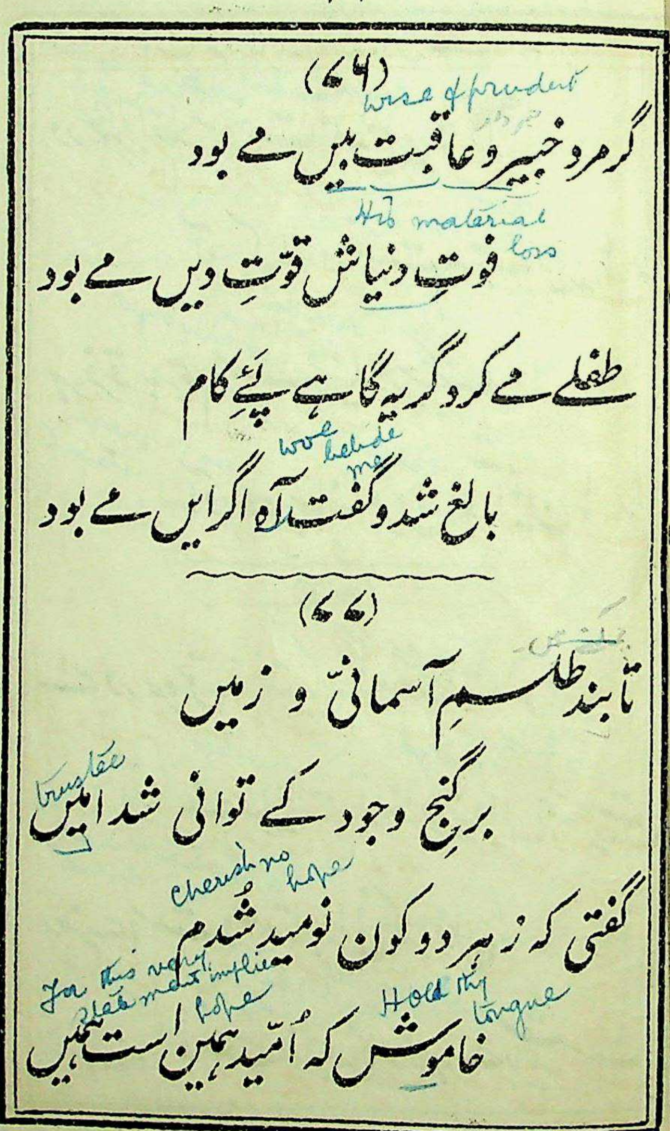
(٥٥)

ہرچند که ہست دولت از نعمتِ بخت

باریست گراں چو شد بروں از حد سخت

بسیاریِ مال و جاہِ مرد آفتِ اوست

انبوہے میوہ بشکند شاخ درخت



(٧٦)

گر مرد خبیر و عاقبت بیں مے بود

فوتِ دنیاش قوتِ دیں مے بود

طفلے مے کرد گریہ گاہے پئے کام

بالغ شد و گفت آہ اگر ایں مے بود

(٧٧)

تا بند طلسمِ آسمانی و زمیں

بر گنجِ وجود کے توانی شد امیں

گفتی کہ ز ہر دو کون نومید شدم

خاموش کہ اُمید ہمین است ہمیں

باب نہم در طاعت (۵۸) و شرع و لطف و کرم

در مہرِ احد سوخت ہمہ کین ہا را

آں کہ او دانست مدعائے دین ہا را

ہر فرقہ بہ ہم بر سرِ دنیا در جنگ

آوردہ بہانہ دین و آئین ہا را

(۵۹)

اے در رہِ حق نرفتہ یک گام درست

وے طاعتِ تو بنزدِ یزداں ہمہ سست

رمزے است وضو تا بدانی کہ اول

دست از ہمہ کارِ دہر مے باید شست

(۸۰)

Thou should not only be friendly to every one who is good

نہ ہر کہ نیکو ست دوست می باید بود

Thou must be hand & glove

بد را بر مغز پوست می باید بود

to be well disposed

یعنی سہل است دوست بودن با دوست

با دشمن نیز دوست می باید بود

(۸۱)

more

خواہی کہ ترا رتبۂ ابرار رسد

مپسند کہ کس را ز تو آزار رسد

livelihood

از مرگ میندیش و غمِ رزق مخور

For these 2 must come in their own good time

کہ ایں ہر دو بوقتِ خویش ناچار رسد

(۸۲)

گر خلقِ جہاں ہمہ بہ طاعت خیزند

Count it as a great merit bestow a 100 kinds of gifts

صد گونہ عطا کنند و خیر انگیزند

چوں نیک نظر کنی نہ بینی جز ایں

کہ از بحر بہ بحر مشت آبے ریزند

(۸۳)

is a trifle pomp pride arrogance

سلطانی و کبر و عجب و مستی سہل است

Saint-hood with all its vows of poverty & want is a trifle

درویشی و فقر و تنگدستی سہل است

abode of (Life Everlasting) Baleta

خود را برساں بہ جائے جاویدانی

ور نہ دو سہ روز ہر چہ ہستی سہل است

(۸۴)

اے بندۂ حرص کردہ جسم و جاں را

معذوری اگر نجوئی آزاداں را

Thou art helpless

چیزے کہ غنی را سوئے درویش بَرد

but thou art devoid of them — charity — kindness

لطف و کرم است و تو نداری آں را

(۸۵)

Sum of Life

خورشیدِ وجود رُو برو نیست تُرا

lusts & desires

تا پشت بہ کام و آرزو نیست تُرا

state of perfection — fullness

ہمچوں مہِ چاردہ نہ در حدِّ کمال

زآنی کہ تمام رو بہ اُو نیست تُرا

(۸۶)

زان گونه که عقل است به آلا مائل

[Reason is inclined to good things]

عشق است بذاتِ حق تعالی مائل

پابستهٔ شبنمیم ما و دل نیست

[we are held in bondage by the world]

چون شعلهٔ شمع جز به بالا مائل

(۸۷)

باید ز گیاه ره به جو پیمودن

[we must find / vegetation]

وز جوئے به بحر رفتن و آسودن

[& rest there]

یعنی از قالب بجانب قلب شدن

[then lose our selves in the midst of our hearts / God Himself]

در قلب آنکه محوِ مقلّبِ بودن

(۸۸)

یک تن به همه جهان آب و گل نیست

که او را چو تو رنج و راحتے حاصل نیست

هر جاندارے چو خویش باید دانست

هر کس که ندانسته چنین عاقل نیست

(۸۹)

ذکرِ احد است آنچه کند پاک سرشت

نه بیمِ جهنم و نه امیدِ بهشت

مخلِص نبود کسے که سوئے جاناں

در نامه بغیرِ عرضِ اخلاص نوشت

(۹۰)

unworthy

تا نااہلم دُعا ندارد اثرم

Came to fruition

ور اہلم مُدّعا خود آید بہ برم

از درویشے شہے دُعاے طلبید

practice charity

گفتا کہ دُعا خود کُن یعنی کہ کرم

(۹۱)

نا دیدہ ز روزگار بس رنج و شکست

wise men

با مردم زہداں نتوانست نشست

ship suddenly

مُرغے ناگہ ز کشتیئے کرد ہوا

چوں بحر بدید باز در کشتی جست

(۹۲)

کوچک بودن بزرگ را کوچک نیست

آں کوچکی از کمال باشد شک نیست

ور زآنکہ پدر زبانِ کودک گوید

عاقل داند کہ آں پدر کودک نیست

(۹۳)

گر راہروی مخواہ آوازہ و نام

از خود بگریز با خدا گیر آرام

از خویش نگفت مردِ عاقل بہ فلک

مُردہ صفت است مُرغِ زیرک در دامِ

(۹۴)

مسکینِ انسان و این ہمہ ماؤ منش

خود ہیچ نہ درمیانۂ کار و فنش

یک چند بہ ہر طرف دوید و آنگاہ

اللہ گرفت جانش و دہر تنش

(۹۵)

کارے بہ تو بسیار ندارد عالم

وز فوتِ تو آزار ندارد عالم

پیشِ تو اگرچہ مرگِ تو دشوار است

آسان تر ازیں کار ندارد عالم

(۹۶)

من باغِ جہاں را قفسے دیدم و بس
مرغش ز ہوا و ہوسے دیدم و بس
از صبحِ وجود تا شبانگاہِ عدم
چوں چشم کشودم نفسے دیدم و بس

(۹۷)

روزے کہ اجل درِ امل مے بندد
یک کس مے گرید و یکے مے خندد
گرینده ز کامِ خود جدا میگردد
خنداں بہ مرادِ خویش مے پیوندد

(۹۸)

هستی و امل را که خلل می آید

پیغام ز معشوقِ ازل می آید

آنکس که ترا قرار جز با او نیست

آوازش از آنسوی اجل می آید

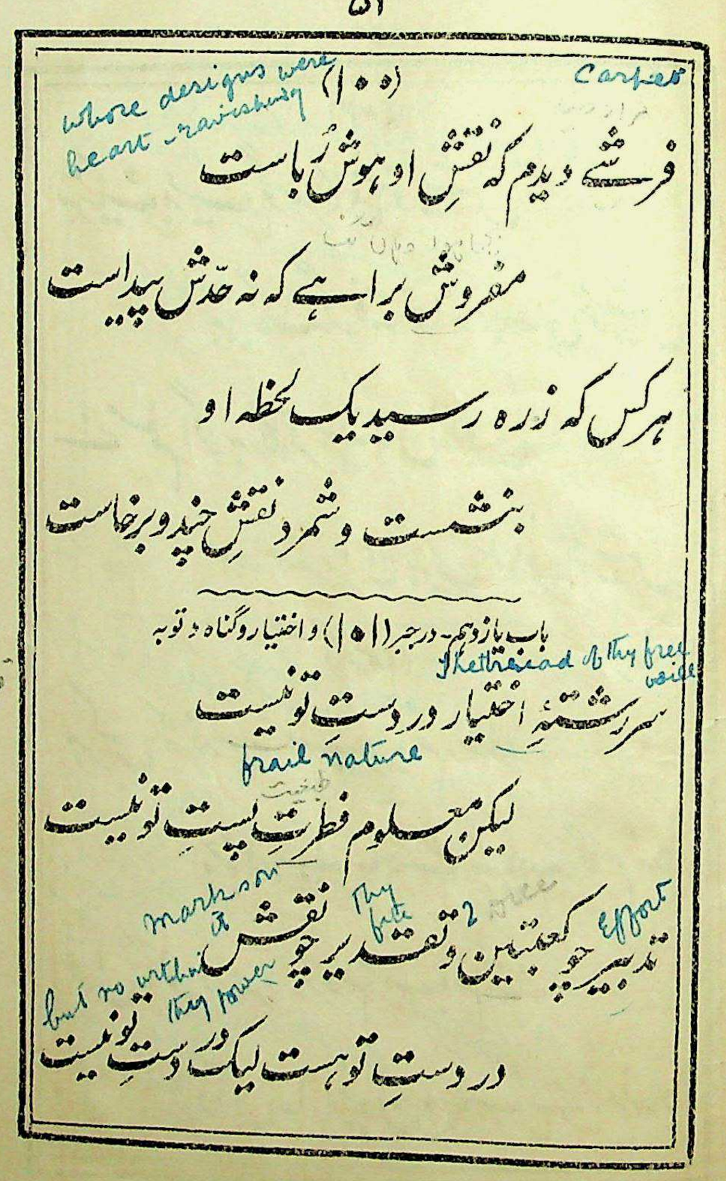
(۹۹)

یک چند بزیستند و آخر مُردند

بازی ز جوانی غمِ پیری خوردند

در ساقیهٔ دهر که حرّ و برد است

چون آب دویدند و چو یخ افسردند



(۱۰۰)

فرشے دیدیم کہ نقشِ او ہوش رباست

مفروش براے کہ نہ حدّش پیداست

ہر کس کہ زرہ رسید یک لحظہ او

بنشست و شمرد نقشِ چند و برخاست

باب یازدہم۔ در جبر (۱۰۱) و اختیار و گناہ و توبہ

سر رشتۂ اختیار در دستِ تو نیست

لیکن معلوم فطرتِ پستِ تو نیست

تدبیر کہ جستین و تقدیر چو نقش

در دستِ تو ہست لیک در دستِ تو نیست

(۱۰۲)

ہر نیک و بد یست گوہر کانِ خویش

ہر رنگ گرفتہ خواندہ بہدانیِ خویش

اے مسلم اگر بہ کافرستاں زادی

صد طعنہ زدی بدیں مسلمانیِ خویش

(۱۰۳)

ہر کس کہ قدم بہ سیرِ ایام نہاد

جز در پئے عادتے نہ یک گام نہاد

غول آمد و برد مردمِ عالم را

واں را افیون و بنگ و مے نام نہاد

(۱۰۴)

تا چند مجاز و آرزوہائے درشت

تا کے سوئے ہر حقیقتے کردن پشت

عمرے بہ ہوائے شہوتے نتواں گشت

صد اسپ بہ جستنِ خرے نتواں کشت

(۱۰۵)

عالم کہ بسے فسانہ و فن دارد

نارے است آں را کہ نورِ ایمن دارد

ہر چند کہ خانۂ پُر نقش است و نگار

مرغِ مسکیں چشم بہ روزن دارد

(۱۰۶)

بس ساده دلے کہ ازاین رہ آگاہ افتاد

بس اہلِ خرد کہ در تنگِ چاہ افتاد

این کار حوالتے نہ علم و عملے ست

چون گنج کہ تا کرا بدو راہ افتاد

(۱۰۷)

گر حق تخویفِ عدل و دادے نکند

خلق از روشِ صواب یادے نکند

جز صاحبِ باغ کار او جملہ صلاح

کس نیست کہ در باغ فسادے نکند

(۱۰۸)

جنت ز لقائے دوست پرتوگیر است

ہر فرع کہ ہست اصل را تفسیر است

خندیدن مرد صورتِ خوشوقتی است

زانگونہ کہ گل بہار را تعبیر است

باب دوازدہم - در (۱۰۹) آخرت و رحمت الٰہی

دارد ہمہ چیز غیر حاجت آں فرد

بل ہم احباب اہل حاجت او کرد

او را ہمہ غفران و مرا عصیان است

کس پیشِ طبیباں چہ برد غیر از درد

(۱۱۰)

روزے کہ عیاں شود خداوند جہاں

لطفش بہ کہاں باشد و قہرش بہ مہاں

خورشید جہاں فروز چوں در تابد

ذرّہ شود آشکار و سیّارہ نہاں

(۱۱۱)

رہرو ز ہبوط راہ یابد بہ صعود

بے رہ ز صعود خویش باز آید زود

در سیر کسے کہ روئے دل در حق بود

چاہِ یوسف بہ از سپہرِ نمرود





